

Ik Ben Casablancse

Salma Lahlou

Ik ben Casablancse...

Ik was Casablancse zonder het te beseffen. Zoals je ademt, zonder je daar vragen over te stellen, ademde ik mijn stad zonder er bij stil te staan. Toen het festival Moussem Cities besloot om Casablanca centraal te stellen in haar Brusselse programma en me vroeg een tentoonstelling over mijn stad te maken, moest ik me voor het eerst deze vragen stellen: Wat betekent het inwoner van Casablanca te zijn? En bij uitbreiding, hoe kan ik, anders dan met indrukken, praten over deze nevelstad? Hoe een beetje van deze Zeitgeist meenemen naar Brussel?

Voor het beantwoorden van deze diepgaande vragen die aan onze identiteit raken, is een reflectiemethode nodig. Ik moest Casablanca opnieuw ontdekken (of blootleggen), me er opnieuw over verbazen. Om me erover te verwonderen of ongerust te maken... Maar om te beginnen, de stad herontdekken. Erdoorheen lopen en haar archieven herlezen. Haar bewoners ontmoeten en spreken met haar hartstochtelijke verdedigers. Wat ik hier voorstel is om me te volgen op de zoektocht die me inzicht heeft gegeven in Casablanca, zodat het parcours dat ik u in Brussel voorstel, geen eenvoudige reproductie is van de stad (wat tot een mislukking gedoemd zou zijn), maar van zijn geestesgesteldheid.

Kijken... Casablanca bekijken alsof het de eerste keer is. Casa bekijken om te ontdekken wat er achter de luidruchtige chaos verborgen zit. De blik, voorafgaand aan lectuur en analyse, mijn blik, is natuurlijk subjectief. Het eigenzinnige kader waarvoor ik kies, sluit echter de mogelijkheid niet uit om ook objectieve gegevens te vergaren. Zowel wat ik heb gezien als wat ik niet zag, terwijl ik door de stad liep, heeft me geïnspireerd tot een mogelijke lezing van Casablanca.

Inventariseren... Kijken volstaat niet altijd... Wat onzegbaar, getransformeerd, verdwenen is, ontsnapt aan dit zintuig. Dus heb ik de beschikbare informatie over de stad vergaard om er een korte geschiedenis mee te schrijven. Ik heb ook zijn inwoners en kunstenaars ontmoet: diegenen die zich op deze stad beroemen of diegenen voor wie ze een studieobject is... Ze hebben me op hun beurt begeleid in mijn ontdekkingstocht door de stad.

Analyseren... Deze empirische observatiemethode heeft me toegelaten om een theoretische synthese te maken die de geschiedenis van Casablanca benadert vanuit vijf interpretatieassen. Deze analyse berust op vijf eigenschappen die inherent zijn aan wat Casablanca of wat het inwoner-van-deze-stad-zijn als habitus betekent.¹

Een eerste eigenschap is 'geografisch' en is verbonden met het grondgebied van Casablanca dat niet kan worden benaderd met noties van centraliteit en daar een totale en permanente omkering van de polariteiten centrum/periferie tegenoverstelt, gevoed door **transhumance** als betekenisvol *sociaal feit*.²

---

1 Pierre Bourdieu, *Questions de sociologie*, Éditions de Minuit, 1981.

2 Marcel Mauss, 'Essai sur le don', *Année sociologique*, 2e reeks, 1923-24.

Casablanca is polycentrisch. Op het tempo van socio-economische ontwikkelingen is zijn oppervlakte in de loop van de tijd uitgebreid en is zijn bevolking gemigreerd binnen de stedelijke ruimte. Om zich daaraan aan te passen, ontwikkelde het zijn eigen model van autoregulatie dat totaal verschilt van de klassieke indeling van de grote Europese metropolen die nochtans model stonden voor het oorspronkelijke stadsplan van Casablanca.

De tweede eigenschap is eerder 'sociaal' en betreft de grote **veranderlijkheid** van de stad. Casablanca wordt gekenmerkt door het vermogen tot evolutieve synthese van de andere Marokkaanse gebieden die ze absorbeert (onder meer via mechanismen als de plattelandsvlucht...), en verteert om syncretismen te creëren die onder meer zijn terug te vinden in de (sociale, religieuze, politieke enz.) mixiteit van de stad.

Het zelfbeeld van de Marokkanen die vastzitten aan hun grondgebied en overtuigingen, werd lange tijd louter door en in relatie tot hun groep of stam gevormd. In Casablanca hebben we voor het eerst te maken met het fenomeen van mixiteit. Deze mixiteit is vooral terug te vinden in proletarische zones als Le Maârif, Les Roches noires of Les Carrières centrales. De aanvankelijke zoneringspatronen die elders in de stad is terug te vinden en die het perverse effect heeft dat ze een feitelijke apartheid creëert, werkt niet in deze wijken en bij deze bevolkingsgroepen. Het is deze lotsgemeenschap die de identiteit van Casablanca zal vormgeven. Een nieuwe Marokkaan is geboren.

De derde eigenschap inherent aan Casablanca heeft een 'politek-cultureel' karakter. Ze is terug te vinden in zijn geschiedenis van verzet die nog wordt voortgezet via zijn **populaire tegencultuur** (Populärkultur vs Hochkultur) met name door *Nayda*, waarvan L'Boulevard het symbool is.

Na de onafhankelijkheid ontwikkelde Casablanca een cultuur die radicaal breekt met een Marokko dat verstarde is in zijn tradities, zeden en gewoonten en in een keurslijf wordt gedwongen door een officieel discours over wat de Marokkaanse cultuur zou moeten zijn. De artistieke scène die sindsdien in deze stad tot ontwikkeling is gekomen, is 'het volkse erfgoed als levend lichaam, een permanente kracht voor vernieuwing van de cultuur'. Kunstenaars maken profaan wat tot dan toe als sacraal werd beschouwd. Ze eigenen zich het recht toe om het in te palmen, het opnieuw te interpreteren en nemen al hun vrijheid tegenover deze erfenis.

Het herinneringsaspect, of veeleer de afwezigheid daarvan, vormt de vierde, in dit geval meer 'historische' interpretatie-as van Casablanca. Ik heb dit een **amnestisch geheugen** genoemd, en deze tentoonstelling is een poging, een bijkomende stap om dat wat wellicht eerder veerkracht is, te corrigeren, te herstellen.³

Er is inderdaad geen enkele herdenkingsplaat, inscriptie of stèle te vinden die de bezoeker informeert over de stad en haar geschiedenis. Casablanca cultiveert de verplichting tot vergeten. De prijs daarvan is amnesie. Hier rust de geschiedenis van deze stad: een graf zonder grafschrift.

---

³ Zie in dit verband de noties van 'herstel' ontwikkeld door Kader Attia voor DOCUMENTA 13 in 2012.

Een van de eigenschappen die aan de basis liggen van een reële 'stadsfilosofie', is het opvallende **hedonisme**. Dit 'hedonisme' is typisch voor koloniale steden die een propagandistische redenering ontwikkelden waarin exotisme en koloniale idealen (vooral met betrekking tot de bevolking) vermengd is. De inwoners van Casablanca hebben dit hedonisme overgenomen en, beter nog, ze hebben het zich toegeëigend en er een essentieel onderdeel van de *habitus* van Casablanca van gemaakt.

Hard werken om volop van het leven te profiteren is typisch voor Casablanca. De stad met de hoogste toren van Afrika, het grootste zwembad ter wereld, de grootste cinema van Afrika (de Vox) wordt gekenmerkt door een zekere grootheidswaanzin die wil concurreren met andere metropolen. En de spektakelmaatschappij⁴ wordt een typisch kenmerk van Casablanca: er worden Corrida's georganiseerd en de grootste artiesten van de tijd treden op in cabarets, Arena's en de stadsschouwburg, in 1957 wordt een grand prix Formule 1 georganiseerd en een bruisend nachtleven kenmerkt het centrum van de stad.

In kaart brengen... Aicha El Beloui, architect en graficus van vorming, heeft me begeleid in een topografische en toponymische lezing van de stad. De *Map of the Legend* bij het begin van de tentoonstelling, laat u toe om meteen een inzicht te krijgen in de uitgestrektheid van Casablanca en er de verschillende historische referentiepunten te vinden die toelaten om de stad te duiden. Hieruit blijkt ook de strategische ligging aan de oceaan van deze grote havenstad met de typische kenmerken daarvan: mixiteit, creolisering, handel... De historische kaarten die te zien zijn in het hoofdstuk *archieven* tonen dan weer de spectaculaire groei van de stad in een eeuw tijd.

Luisteren, voelen, aanraken... Casablanca behield ook de sensualiteit van de grote Afrikaanse metropolen. Het is een vleesgeworden, lijfelijke stad in voor- en tegenspoed. Omwille van het oorverdovende geluid van de claxons dat zich vermengt met de poëtische improvisaties van de voddenrapers. Omwille van de jodiumgeur van zijn havendam en de stank van zijn kapotte vuilnisbakken waarmee de grond is bezaaid. Omwille van alles dat je met je vingers kan aanraken terwijl je zijn trappen beklimt en van de strijd van de vrouwen tegen de dagelijkse publieke agressies... Het is Anna Raimondo, die Casablanca in haar hart heeft gesloten, die u bij het binnenkomen met haar werk *Casablanca Tells* onderdompelt in het dagelijkse rumoer van de stad en haar zo voor u tastbaar maakt.

Fotograferen, filmen... Wat zich op het eerste gezicht verborgen houdt, moet je langzaam leren kennen. Dat is wat Zineb Andress Arraki met haar werk doet. Onder de generische titel *Mobility, Questioning the usual*, verzamelt ze al jaren fragmenten van Casablanca. In haar reeks CAZAA, een homoniem acroniem van de stad, dat de bijzondere blik van de kunstenaar/bewoonster met de stad vermengt door toevoeging van haar initialen, wijst ze met haar deskundige blik van architecte op de sombere horizon van de stad door haar actuele onvermogen 'om nieuwe mogelijkheden te fabriceren'.

In zijn reeks *Casablanca Not the Movie* geeft Yassine Alaoui Ismaili, alias Yorias, een uiterst dynamisch en reëel beeld van de stad dat zo uit het leven is gegrepen. Hij geeft geen geconstrueerd, gefictionaliseerd, gemystificeerd beeld, maar toont realistische ontmoetingen met de stad en zijn bewoners.

---

⁴ Guy Debord, *La société du spectacle*, Éditions Buchet/Chastel, 1967.

Ook het bewegende beeld levert een bijdrage aan dit essentiële, nog samen te stellen repertorium. In zijn film *CasaOneDay* laat Hicham Lasri de stad ontdekken door een kind en een spiegel. Dit instrument dat bekend staat om zijn niets verbloemende reflectievermogen, onthult hier een onverwachte stedelijke poëzie. Hij treedt hiermee in het voetspoor van Marcel Duchamp, voor wie de spiegel een medium is dat toegang geeft tot de vierde dimensie. Destijds zei hij over *Le Grand Verre*, 'ik dacht gewoonweg aan het idee van een projectie, van een onzichtbare vierde dimensie, want je kunt ze niet zien met je ogen...'⁵

Verzamelen, zich herinneren... Deze werken, deze tentoonstelling mogen niet naïef zijn. Als persoonlijke en individuele en vervolgens collectieve inspanning, werken ze mee aan het herstel, de correctie van het amnestisch geheugen waaraan deze constant bewegende stad lijdt. Uit liefde en verantwoordelijkheidszin, was Mohamed Tangi zich er al heel vroeg van bewust hoe belangrijk het is om sporen te bewaren van dit Casablanca, waar het kortstondige heel snel het duurzame verdringt en omgekeerd. Ik kon uit zijn overvloedige collectie putten om hier enkele *mythes* van Casablanca te onthullen die samen bijdragen aan de vorming van de *mythologie* van Casablanca.⁶

Ook Fatima Mazmouz verzamelt in haar werk gegevens, diverse documenten die een organisch, persoonlijk archief vormen, dat bijdraagt aan de vorming van een mogelijk collectief geheugen dat de stad zo sterk ontbeert. Vertrekkend van haar eigen familiegeschiedenis en voortbordurend op haar eigen mythologieën, doorkruist ze Casablanca, de stad van haar voorouders, in een affectief maar ook historisch parcours. Ze ontdekt dat het nationalisme een gewapende rol heeft gespeeld in de stad. 'Plots hadden al deze namen van straten en lanen een gezicht, een lichaam, een geschiedenis, die van een Marokko van het verzet, vastberaden om zich te bevrijden, te emanciperen.' Dit laat haar toe om haar eigen geschiedenis te verbinden met die van de stad via het prisma van de verhalen van het verzet in Casablanca. In *Liaisons dangereuses-Résistants marocains* vermengt ze dit ruimere historische corpus met haar persoonlijke grammatica, die is opgebouwd rond een verzonnen figuur van een supermoederfiguur, die hier de omvang krijgt van een supermoederland: de Natie of Oumma in het Arabisch.

Casablanca construeren, reconstrueren... Met al deze werken kan ik voor u in Brussel iets van dat subjectieve Casablanca reconstrueren, dat Casablanca dat dagdagelijks wordt geconstrueerd door kunstenaars. De werken *Socica* (Hay Mohammadi), *Carrières centrales* (Hay Mohammadi), *Assiniya* en *Feu en Océan* van Mostafa Maftah, een scherp observator die verliefd is op de stad, maken een synthese op lange termijn van de verschillende eigenschappen van de stad – geografie/transhumance, sociaal/veranderlijkheid, politiek-cultureel/tegencultuur, geschiedenis/amnestisch geheugen en filosofie/hedonisme. Maftah belichaamt perfect die habitus van Casablanca.

---

5 Pierre Cabane en Marcel Duchamp, *Entretiens avec Marcel Duchamp*, Éditions Belfond, coll. 'Collections Entretiens', 1967, p. 218.

6 Roland Barthes, *Mythologies*, Éditions du Seuil, 1957.

Zoals u samen met mij en de kunstenaars zult kunnen zien, is Casablanca een wereldstad die aan elke poging tot holistische analyse ontsnapt.⁷ Casablanca zit vervat in elk van zijn componenten. Het wordt gekenmerkt door individuatie en bijzonderheid. Elk individu, elke kunstenaar vertegenwoordigt in zijn eentje Casablanca.

---

⁷ *Emile Durkheim, Les Règles de la méthode sociologique, Éditions Payot, coll. 'Petite Bibliothèque Payot', 2009. 1e édition 1894.*